

רד"ה אתיא קמה קמה - "והמקשה אומר גזירה שוה זו כדי להקשות ולומר אימא דלא אישתעי קרא אלא בחייבת בחלה". כן מבואר להלן בגמ' שלמסקנא אחרי שנתרבה כל מילי לא דרשינן דוקא חיובי חלה. ומבואר ג"כ שאי"ז הו"א בעלמא, אלא בגלל קו' זו צריכים ריבוי ע"ש. ובראשונים העירו בזה שידוע שאין אדם דן גז"ש מעצמו, וא"כ איך יתכן שידרשו גז"ש זו לולי הריבוי ואחרי הריבוי לא דורשים (וכ"ה בהג' הראמ"ה). ומכאן זה כתבו לפרש באו"א שאין הכוונה כאן לגז"ש ממש אלא מה מצינו. וכ' ליישב בדעת רש"י שהקבלה שלהם היה בתיבות בעלמא כידוע, ולעולם ידעו כאן שיש גז"ש בתיבות אלו אלא שלא ידעו על מה נאמר. וכע"ז מצינו במקומות אחרים. אלא שלכאורה לפ"ז צריך למצוא גז"ש אחרת בתיבות אלו.

בד"ה כרם רעך - "ואל כליך לא תתן אבל כרם נכרי תתן". מבואר שרש"י לא רצה לפרש כפשוטו שאסור לאכול מכרם נכרי, דאי"ז מסתבר שיהא אסור לאכול משל נכרי יותר משל ישראל, ולכן פי' שהמיעוט הולך על מה שאסרה תורה בפסוק זה, דהיינו אל כליך לא תתן. ועי' ריטב"א שפי' להיפך שאסור לאכול משל נכרי, וכ' שם הטעם בזה "דאחשביה רחמנא כגזל כיון דאיהו לאו בר מצוה הוא". ולכאורה נראה כוונתו שלמד שדין אכילת פועל הוא דין איסורי, שיש לבעה"ב מצוה לתת לפועלו לאכול, וכעין דין לא תחסום שור בדישו שלמדים דיני פועל משם כדמבואר בגמ' להלן בסוגיין (הובא בתוס' כאן) דהוקש חוסם לנחסם, ולכן שפיר יש למעט כרם נכרי מזה כיון שאין לו מצוות. אלא דאכ"ה א"צ מיעוט נכרי כלל, דסברא הוא שאינו שייך בו כמו שאין לו מצות לא תחסום בבהמתו.

וע"ע בחי' הגר"ח בפ"ח מהל' מעילה שהוכיח שדין אכילת פועל שונה מדין לא תחסום, שבפועל הוא דין זכות ממון משא"כ לא תחסום שהוא אסור גם בין הבעלים לפרתו ובזה לא שייך זכות ממון. ובזה מבאר שם ד' רש"י בסנהדרין דף נ"ז ע"א והרמב"ם פ"ט מלכים ה"ט שכתבו שיש דין אכילת פועל בעכו"ם מעכו"ם, ואם הוא דין מצוה אין שייך לומר כן, וע"כ שהדין נוהג מצד זכות ממון. ע"ע בסמוך.

ואולי יש לומר בד' הריטב"א הנ"ל שעיקר דין אכילת פועל הוא משום מצוה, רק דממילא יש לפועל זכות ממון על כך, ולכן כ' שגוי פטור משום שעיקר דינו משום מצוה, וגוי לאו בר מצוה הוא כנ"ל. אלא שאי"ז כדי רש"י ורמב"ם ה"ל שהביא הגר"ח שכ' דין זה גם בין עכו"ם לעכו"ם.

שם - ועי' טור רס"י של"ז שהביא בשם הרמ"ה שאם חסמו חייב לשלם, ועי' מנ"ח מצ' תקע"ו אות י' שכ' לדייק מסתימת לשון הרמב"ם שחולק בזה וס"ל שאינו חייב לשלם אם חסם. ולכאורה יש לתלות ד"ז בהנ"ל שאם הוא מצוה בעלמא לא שייך לחייבו לשלם לפועל אם חסם, כמו שפשוט הוא שאין שייך חיוב לשלם לפרתו אם חסמו. אלא שאפי' אם זה זכות ממון (כד' הגר"ח הנ"ל בשי' הרמב"ם עצמו) עדיין י"ל שאין חיוב לשלם, שהרי בלאו הכי מצינו שזכות זו מוגבלת כדמבואר להלן בסוגיא.

ועי' ש"ך שם שפסק דאינו אוכל מעכו"ם, ובאחרונים (עי' תרוה"כ ושער המשפט ובחכמת שלמה ובפתחי תשובה וברעק"א שם) תמהו עליו דזה דוקא לשי' הריטב"א הנ"ל שלמד כן בגמ' כנ"ל, אבל לדעת רש"י לא בא המיעוט של רעך כ"א לרבות בעכו"ם גם לכליו כנ"ל. ועוד שמסקנת הגמ' המיעוט בא להקדש (אלא שהריטב"א עצמו כ' דלמ"ד גזל עכו"ם אסור הפסוק בא למעט את שניהם, וג"ז לשי' שזה מיעוט רק רעך ולא דבר אחר ולכן שפיר אפשר לכלול שניהם, משא"כ ע"ד רש"י שזה מיעוט וזה ריבוי).

הערות ומראה מקומות פרק הפועלים

תוד"ה אימא דבר חרמש - "משום דהוו שני כתובים הבאים כאחד וכו' ואין מלמדין וכי דריש מקמה כל בעלי קמה על כרחך אצטריך כרם להלכותיו כדקאמרינן בסמוך". עיי' הגי' הראמ"ה שהק' בזה דא"כ למסקנא לא חשיב שני כתובים הבאים כא' כיון שבא להלכותיהן, וא"כ נילף מינה ולמ"ל הריבוי.

אלא למ"ד גזל כותי וכו' - עיי' הגי' בסוף הגמ' שהק' מכאן על שיי' היראים הידועה שאפי' למ"ד גזל עכו"ם מותר עדיין אי"ז שלו, וא"כ יש נ"מ במה שדרשו היתר של עכו"ם, בפועל שמלאכתו באתרוגים אם יכול לצאת ידי"ח מצות לולב בזה ביו"ט ראשון של סוכות. וכ"ה באחרונים הנ"ל בסי' של"ז, וכי' ליישב בזה שהיראים יפרשו ד' הגמ' ע"ד ד' הריטב"א הנ"ל שעכו"ם הוא מיעוט שאסור לו לאכול, ולדידי' קו' הגמ' הוא שלמ"ד גזל עכו"ם מותר אמאי אסור לקחת כלל.

בד"ה אלא למ"ד גזל כותי - "פיי' בקונטרס דפלוגתייהו בהגוזל ומאיל (ב"ק דף קיג.) וקשיא דהתם אפילו מאן דשרי לא שרי אלא הפקעת הלוואתו אבל גזילה ממש מודו כולי עלמא דאסור". עיי' מצפ"א שכי' ליישב בזה דא"ש רש"י לשי' שכי' בסנהדרין שם בד"ה ישראל "ומדרבנן איכא למאן דאסר משום חילול השם בהגוזל בתרא (בבא קמא קיג, א)", הרי דס"ל דטעמא דאסור בב"ק שם הוא רק מדרבנן מחשש של חילול השם, ואילו כאן מיירי בדרשת פסוקים, וא"כ שפיר יש לתלות ד"ז במחלו' שם דמאן דמתיר הפקעת הלוואתו שם סבר שאין איסור מן התורה כ"א מדרבנן משום חילול השם.

בד"ה רעך ולא של הקדש - "דס"ד כי היכי דשרי רחמנא איסור גזל שאוכל משל חבירו הכי נמי הוה אמינא דשרי בשל הקדש, תימא דתניא בפי' ולד חטאת (מעילה דף יג.) הפועלים לא יאכלו גרוגרות הקדש וכן פרה לא תאכל כרשיני הקדש ומפיק לה בגמרא מדכתיב לא תחסום שור בדישו דישו שלך ולא דישו של הקדש ואף אפועלים יליף ליה דה"נ לענין גמר מלאכה דמעשר לא גמרינן בפועל אלא מדיש וא"כ רעך למה לי למעוטי הקדש". כ"כ התוס' במעילה שם לשי' שדרשת הגמ' שם הוא דישו ולא דישו של הקדש, וזה מקור גם לפועל. אבל ברש"י שם כי' שכוונת הגמ' שם הוא רק לפרה של חול שעובדת בשל הקדש, אבל פועל לא ק"ל כלל שם כיון שכבר למדו בגמ' כאן מקור מרעך ולא הקדש. ועיי' הק' התוס' למ"ל ב' קרא.

ועיי' בחי' בגר"ח שם שדייק בד' הרמב"ם שלמד דרשא זו באו"א "דישו - דיש הראוי לו". וכי' שם שהרמב"ם למד כד' רש"י שהדרשא שם הוא רק לענין פרה של חולין, אלא שרש"י למד גוף הדרשא כתוס' "דישו שלך ולא דישו של הקדש", ואילו הרמב"ם למד הדרשא אחרת כנ"ל. ובזה מתיישב קו' התוס' לד' הרמב"ם שהרי ד"ז א"א ללמוד ממנו לפועל אחרי שיש זכות ממון לפועל לאכול כנ"ל, ולכן עיי' הו"ל דיש הראוי לו, משא"כ בפרה שאינו ענין לזכות ממון כמש"כ למעלה בשמו. אבל לד' רש"י שפיר הק' התוס' למ"ל שתי דרשות דיליף פועל מבהמה מהיקש דחוסם לנחסם.

וביתר ביאור כי' שם יסודו הידוע שדין מעילה בהקדש הוא מוגדר בדין גזילה, וכל שיש לו דין ממון אין בו משום מעילה, ולכן זכות הממון של הפועל מפקיע את איסור ההקדש, משא"כ בפרה שאין זכות ממון כלל כנ"ל, וכל ההו"א להתיר הוא רק אם התורה התירה איסור הקדש משום לאו דחסימה. עיי' שהאריך בד"ז שגם דין מעילה של הנאה יסודו מדין גזל.

שם - וגם בש"ר הק' כאן כעיי' דהאיך ס"ד שהתורה תתיר הקדש באכילה משום דין אכילת פועל, ועיי' ריטב"א שכי' דמיירי כה"ג שהקדיש רק לדמים ולא לגופו, ובכה"ג אין איסור אכילה ולכן שייך

הערות ומראה מקומות פרק הפועלים

אכילת פועל בזה. וע"ע בשטמ"ק שהביא מהלך שיש על הגזבר לפדות ההקדש כדי שיאכל הפועל ממנו, ועי' בס' מנחת ברוד סי' ק"ג ובאבי עזרי פ"ה אישות הכ"ג מש"כ בזה.

בד"ה שבעך - "אי לאו דכתיב שבעך הוה ממעטינן מואכלת אכילה גסה דאכילה גסה לא שמה אכילה ולא הוה דרשינן ואכלת ולא מוצץ דשתיה בכלל אכילה". עי' רש"ש שדייק בד' התוס' שלכן נתמעט מציצה משום שהוא שתי', ואילו ברש"י להלן בסוגיין מבואר טעם אחר משום שאינו גומר כל הפרי. ולכאורה יש לדחות בפשט, שכוונתם הוא רק דאילו לא היה שתי' בכלל אכילה לא היה שייך תי' התוס' שהיו דורשים מיעוט של אכילה גסה שאינו אכילה, שהרי גם מציצה אינה אכילה, אבל מכיון דשתי' בכלל אכילה והמיעוט הוא מצד אחר, שפיר י"ל דעדיפא להו למידרש אכילה גסה שאינו אכילה. וע"ע שם מש"כ בדיני שתי' כאכילה.

[ויל"ע איך הדין באכילה פחות מכזית. ולכאורה יש לתלותו בחקירת המל"מ הידוע (הבאנו בכמה מקומות) אם דין חצי שיעור הוא רק דין בעונש שאינו חייב עד שיאכל כשיעור או שאי"ב שם אכילה כלל. אלא שיש לחלק דכאן בהיתר אכילת פועל מסתבר שלא הקפידא תורה על דיני מעשה אכילה כ"א על מציאות של דבר שנכלל בשם אכילה (ולכן צריכים לזה ששתי' בכלל אכילה), ושיעור הוא דין במעשה ואינו שולל מציאות של אכילה].

דף פ"ח ע"א

תוד"ה עד שיראה - "ואין לומר דלרבי ינאי אינה חייבת במעשר עד שיראה פני הבית ופני החצר וכו' דא"כ היכי קאמר בסמוך ולמ"ד לבית לבית איך אפשר שעומד פועל בבית ותולש ובא דרך שער החצר ומיהו י"ל היכא שהתאנה נוטה לחצר או עומדת בחצר אז אין צריך ראיית פני החצר". עי' מהרש"א שבעצם יש כאן חזרה בד' התוס' שבתחילה פירשו מש"כ נוטה לחצר ולבית דהיינו שמגיע עד שער החצר או הבית והוא תולש ובא דרך השער (וכ"מ בריטב"א), ותרצו בזה דלעולם פי' שמגיע לתוך החצר ממש וכה"ג א"צ ראיית פני בית וחצר, וכע"ז כ' בראשונים בשם הראב"ד דאין לך ראיית פני בית גדול מזה וכוונתו צ"ב.

וברש"י כאן כ' "דמכי תלשה חזיא פני חצר", ולכאורה משמע שתלשה בתוך הבית, וס"ל שצריכים ראיית פני בית וחצר כה"ג שגדל בתוכו, וכשתולשו חשיב רואה פני הבית וצ"ב. וצ"ע מד' רש"י עצמו בפסחים דף ט' ע"א במש"כ שם מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה וכו' ופטורה מן המעשר (הובא בתוס' כאן), ופרש"י שם דל"מ גמר מלאכה אחר כניסה לבית, ולא חשיב רואה פני הבית מה שהוא כבר בתוך הבית. ואולי י"ל בכוונת רש"י כאן הנ"ל ע"ד ד' הראב"ד הנ"ל שא"צ רואה פני בית בדבר שגדל בתוך בית משום שאין לך ראיית בית גדול מזה, משא"כ שם במוץ שהגיע מבחוץ.

ועדיין צ"ב הכוונה בזה. ועוד צ"ב מש"כ דמכי תלשה וכו' דמשמע בדבריו שכל זמן שהיה מחובר לא היה ראיית פני בית. ואולי הכוונה בזה שהקפידא הוא על הכניסה לבית שלא יהא דרך גגות וכדו', וכאן התלישה חשיב כניסה לבית כמו בא דרך שער ולא כמו בא דרך גגות, וזהו גמר מלאכתה כדמבואר בד' רש"י בסוגיין דכאן התלישה הוא גמר המלאכה (ועי' מפרשים שבזה מתורץ קו' התוס' בד"ה מאי).

בא"ד - "וי"ל דמודה ר' ינאי דחצר קובעת מדרבנן והא דאומר עד שיראה פני הבית היינו מדאורייתא". ולכאורה לפ"ז מתורץ גם קו' הראשונה כאן ממתני' דפ"ג דמעשרות איזהו חצר וכו', ולכן

הערות ומראה מקומות פרק הפועלים

ל"צ למש"כ למעלה שר' ינאי מודה שצריכים גם ראית פני חצר, דלהנ"ל הכוונה שם הוא שמתחייב בכניסתו לחצר בלבד מדרבנן.

[וכמו"כ ל"צ לפ"ז למש"כ שם בתירוצם לפרש בד' הגמ' ולמ"ד לבית לבית וכו' ע"ד הראב"ד הנ"ל שא"צ ראיית פני חצר ובית כה"ג, אלא יל"פ בזה שתלשו דרך שער כמו שנקטו בקו' כדי הריטב"א. ומש"כ להביא רא"י שם מההיא דפ"ג מעשרות "תאנה העומדת בחצר אוכל אחת אחת ואם צירף שתיים חייב", י"ל שזה רק כשיכניסו לבית (וגם ר"י מודה דמהני כר' ינאי דמשמע שלא בא כ"א להחמיר בביאת חצר), שהרי בלא"ה צ"ל כן אליבא דר' ינאי כמש"כ גם המהרש"א].

בד"ה הכא בתאנה העומדת - "לאו דוקא נקט תאנה דאין בו מעשר אלא מדאורייתא לא מחיב אלא דגן ותירוש ויצהר והכא איירי מדאורייתא". וידוע המחלו' בזה, שרש"י כ"כ בכ"מ בש"ס דשאר פירות חייב רק מדרבנן, והרמב"ם חולק בזה ברפ"ב תרומות וס"ל דכל הפירות חייבים במעשר מדאורייתא. ועי' במנ"ח מצ' שצ"ה שהק' סתירה בד' הראב"ד בהשגות שם שכו' כרש"י ואילו בראשונים כאן כ' בשמו כד' הרמב"ם, ומת' שזה ראב"ד אחר. ועי' מלאכת שלמה ריש מס' מעשרות שכו' שהראב"ד חזר בו בסוף ימיו.

בד"ה בעל הבית עיניו בתאנתו - "בקונטרס פירש עיניו בתאנתו שעיקרה חוץ לחצר משמע שר"ל שאם היתה כולה בחצר היה בעה"ב נמי חייב ואין נראה לר"י חדא דאין שייך ראיית פני החצר במחובר אפי' כל התאנה היתה בחצר ועוד למ"ד מקח קובע קובע אפילו בשדה בדבר שנגמרה מלאכתו וכו' וע"כ היינו טעמא כדפרישית לוקח עיניו במקחו וחשיב שתיים גורן וגמר מלאכה אבל בעל הבית עיניו בתאנתו לא הוי גמר מלאכה ופועל כבעה"ב". כוונתם מבואר שהתוס' עצמם פי' תי' הגמ' כאן דמיירי שאכל שתיים שתיים שהוא דבר שנחשב גורן גבי לוקח ולכן חשיב נגמרה מלאכתו בהכי כדמבואר ברש"י ותוס' בד' הגמ' להלן דף פ"ט ע"ב, ואילו גבי בעה"ב לא חשיב גורן וגמר מלאכה בהכי כיון שדעתם לאסוף את כל הפירות. אבל בד' רש"י הק' להו מה שהכניס כאן שעיקר העץ עומד בחוץ, דמשמע שהכוונה כאן הוא לענין ראיית פני חצר ולא גמר מלאכה, וק' דל"מ ראיית פני חצר בלי גמר מלאכה, ואם נגמרה מלאכתו חייב אפי' בלי ראיית פני הבית. ועוד שעד שתלשו לא חשיב ראיית פני חצר אפי' אם העץ היה בפנים.

ולכאורה יש ליישב ע"ד ד' מפרשי הש"ס (הו"ד למעלה) במש"כ התוס' למעלה להק' בד' רש"י דאיי"כ גמר מלאכה, וכתבו שרש"י עצמו נשמר מזה במש"כ שהתלישה הוא גמר המלאכה. וכבר כתבנו לדייק בד' רש"י דכמו"כ לא חשיב ראיית פני הבית עד שתלשה כמש"כ התוס' כאן. וביארנו שהתלישה היא הכניסה לבית וגם גמר המלאכה.

וביתר ביאור, עי' במקדש דוד זרעים סי' ל"א שהביא ד' רש"י במנחות על ד' הגמ' בפסחים הנ"ל גבי מכניס תבואה במוץ שכו' שההיתר בזה הוא משום שהוא מאכל בהמה, והק' המקד"ד שם דהול"ל משום דאיי"כ גמר מלאכה, ומת' שבמקום שאינו חושב לדוש עוד "הכנסתן זהו גמר מלאכתן" כלשון הגמ' בע"ב כאן ע"ש, ובפסחים שם לא חשב לדוש עוד ולכן אין שם חסרון כ"א מצד מאכל בהמה ע"ש.

[ורש"י בפסחים שם מבאר שההיתר הוא משום שלא נגמרה מלאכתו ולכן לא מהני ראיית פני הבית לחיוב, ומש"כ להאכילה לבהמתו היינו לענין איסור אכילת קבע שאסור באדם מדרבנן גם בלי ראיית פני בית ע"ש. ואולי ס"ל שם דכה"ג עדיין חושב לדוש.

הערות ומראה מקומות פרק הפועלים

וכע"ז כ' במקד"ד שם בסי' ל"א בד' הרמב"ן בע"ב כאן שכ' דאילו כבר דש והכניס לבית בלי מירוח כרי חייב, ומק' עליו דא"כ גמר מלאכה, ומת' שבדבר שאין חסר מלאכה בגופו הכנסה לבית חשיב גמר מלאכה בלי מירוח כרי, וד' הגמ' בפסחים הנ"ל גבי מכניס תבואה במוץ לבהמתו היינו כשחסר דישה ולענין זה לא חשיב הכנסה לבית כגמר מלאכה.]

בד"ה תבואת זרעך ולא לוקח - "ואומר ר"ת דהכא איירי בלוקח אחר מירוח אבל לוקח קודם מירוח כי התם תבואת זרעך קרינא ביה וכו' אבל לרבי יצחק בר' מרדכי נראה לפרש איפכא בלוקח שאינו ממורח פטור שעדיין לא נתחייב ברשות מוכר אבל לוקח ממורח הואיל ונתחייב ברשות מוכר תו לא פקע שם טבל מיניה כמו בהקדש ובהפקר שאם הקדיש והפקיר קודם מירוח מפקיע מידי מעשר אבל לאחר מירוח אינו מפקיע". מבואר בדבריהם מחלו' ר"ת וריב"ם, דריב"ם ס"ל דפטור לקוח במעשר הוא דוקא אם לקחו לפני מירוח שהוא זמן חיוב מעשרות, דאם לא כן כבר חל החיוב אצל המוכר ותו לא פקע אצל הלוקח, ור"ת ס"ל דרק אם לקחו אחרי מירוח פטור, אבל אם היה אצלו בשעת מירוח חייב אע"פ שהגיע לידו בתורת מקח, כיון שזהו שעת המחייב.

ויעוין ברמב"ם רפ"ב מהל' מעשר שכ' שם שאין פטור לקוח כ"א כשנגמר מלאכתו ביד מוכר כד' ר"ת הנ"ל. והראב"ד השיג עליו ע"ש לשונו וצ"ב. ובחי' הגר"ח שם מבאר שדין זה של ר"ת והרמב"ם אינו משום שפטור לקוח לא שייך לפני מירוח, אלא שאע"פ שהפטור חל מ"מ חוזר וניעור החיוב בשעת מירוח כיון ששעת המירוח היא שעת המחייב. והראב"ד חולק בזה גופא דכיון שחל הפטור לפני מירוח אין החיוב חוזר וניעור, כמו בהפקר שאם זכה בו שוב אינו חוזר וניעור כדמבואר בסופ"ד דנדרים, וכד' הריב"ם הנ"ל שמדמה לקוח להפקר. [ובכס"מ שם מבאר דעת הראב"ד שפטור גם לפני וגם אחרי מירוח ודלא כד' הריב"ם, ועי' מרכבת המשנה שם.]

ובזה מיישב קו' הראב"ד הנ"ל על הרמב"ם, שהרי חלוק דין פטור לקוח מפטור הפקר שהוא "דין פטור והפקעה", ולכן כיון שנפטר שוב אינו חוזר ומתחייב, וזה שייך גם קודם מירוח שהרי גם אז הפירות הם "בני תרומות ומעשרות" משעה שהביאו שליש. משא"כ בפטור לקוח שאינו "דין פטור והפקעה" כ"א "חסרון חלות חיובא בלבד", ולכן חוזר ומתחייב ע"י המירוח, וגם שאינו שייך לפני מירוח שהוא זמן החיוב. וע"ע בתו"ז ריש מס' פאה שכ' כעין חילוק הזה באו"א קצת שלקוח הוא חלות פטור בגברא ואילו פטור הפקר הוא בחפצא ע"ש.

בא"ד - "וא"ת ובמנחות אמאי לא קאמר ליה לך וקח הממורח דלא הוי חיוב אלא מדרבנן וי"ל דמ"מ דמי מן החיוב על הפטור כיון דאילו הדר מוכר קני ליה הוה חיוב". מבואר בתוס' חידוש שחיוב המוכר חוזר וניעור כשקונה בחזרה. ועי' רש"ש שכ' שכ"ז הוא דוקא לד' ר"ת לשי' הנ"ל שפ"י שמדובר כאן שהיה כבר מירוח אצל מוכר ולכן י"ל דמכיון שכבר התחייב חוזר וניעור חיוב שלו, אבל לפ"ד הריב"ם הנ"ל לא היה זמן חיוב אצלו כלל ומ"ש מוכר זה מכל לקוח אחר שיקחו מלוקח זה שאינו מתחייב, שהרי הריב"ם מדמה דין לקוח להקדש והפקר שאינו חוזר החיוב כשזוכה בו כנ"ל.

שם - ועי' בר"ש בפאה שם שהק' למ"ל פטור הפקר ממעשר, תיפו"ל שלקוח פטור. ומת' שם דנ"מ לענין חוזר וזוכה בו דאילו מדין לקוח בלבד חוזר וניעור החיוב כה"ג כד' התוס' הנ"ל, משא"כ ע"י פטור דהפקר שאינו חוזר וניעור. ועי' חזו"א סי' א' בשביעית אות ז' שכ' שזה מקור לד' התוס' כאן. ולכאורה לפ"ד הרש"ש הנ"ל שהריב"ם חולק בזה, צ"ע קו' הר"ש למ"ל תרי מיעוטי. [אלא שבד' הר"ש עצמו

הערות ומראה מקומות פרק הפועלים

מבואר שגם הריב"ס ס"ל כמוהו דחוזר וניעור החיוב כה"ג ודלא כד' הרש"ש, שהרי כ' קו' זו שם רק בשי' הריב"ס, שהרי לר"ת היתר לקוח הוא רק אחרי מירוח ואילו פטור הפקר הוא דוקא לפני מירוח.]

אלא באמת קו' הר"ש הנ"ל הוא מחודש, שהרי יל"ע אם פטור לקוח הוא בכל אופן שיבא לידו וגם מהפקר. ועי' קובץ שמועות כאן שדן בזה אם דרשא ד"תבואת זרעך" הוא דוקא שרק הבעלים שזרע או מירח חייב, א"ד לעולם לא בעינן זרעך ממש אלא הפסוק בא רק למעט לקוח, כמו שמצינו כ"פ בש"ס. והביא שם ראוי מקו' הר"ש הנ"ל שנקט שגם הפקר פטור מדין לקוח, הרי שלא ממעט דוקא לקוח. ולענינו לפי מיושב דעת הריב"ס מקו' הר"ש, די"ל דס"ל שזה מיעוט רק לענין לקוח ולא הפקר.

[ואגב אורחן, בקה"י מתרץ עוד בקו' הר"ש דנ"מ בין היתר לקוח לפטור הפקר לענין אם קדם ועישר, שמצד פטור לקוח כיון שאינו פטור לגמרי בחפצא יהני מעשרותיו ואפי' לגבי המוכר (כדמבואר במנ"ח מצ' שצ"ה אות ח'), משא"כ דין הפקר שהתורה מיעטו לגמרי לא יהני מעשרותיו כלל.]

עוד שם - ועי' בקו"ש שם שהביא ראוי להיפך מד' הרשב"א כאן בסוגיין, שבא ליישב קו' הרמב"ן דלשי' ר"ת דלוקח אחר מירוח פטור למה אסרו חכמים דמאי, שהרי אפי' אם ע"ה זה לא עישר מ"מ הרי הקונה ממנו פטור משום לקוח, ומת' הרשב"א שתקנו כן משום שלפעמים נתארח אצל ע"ה ואוכל משלו דכה"ג אי"כ פטור לקוח, ומכאן הביא הקו"ש שם ראוי לנדון הנ"ל שאין פטור לקוח בכל אופן שאינו "תבואת זרעך" כ"א על לקוח ממש.

[ויש לדון בראי' זו, שהרי כה"ג יש חיוב על הבעה"ב לעשר, ולכן בודאי שיש דין טבל עליו גם לאורח, ועדיין שייך חקירה הנ"ל כה"ג שעבר בעלות איליו רק שלא באופן של לקוח כגון דרך הפקר. ובעצם תי' של הרשב"א דמיירי באורח, מציין הקו"ש שם לדבריו בפסחים אות קל"א שהביא נדון הראשונים בזה אם אורח קונה מה שנותנים לפניו לאכול ואיכמ"ל בזה.

ומה שהק' הרמב"ן כנ"ל רק לשי' ר"ת, צ"ל דלשי' הריב"ס שאין פטור לקוח אא"כ לקח לפני מירוח לק"מ שיש לחשוש שימכור אחר מירוח, אבל לד' ר"ת שהפטור אחר מירוח אין לו' שתקנו משום מכירה לפני מירוח שהרי עפ"י רוב לוקחים אחר מירוח. ועי' ברשב"א שכ"כ בת' א' שתקנו להפריש משום שפעמים מוכר לפני מירוח ואמר ע"ה שהפריש כבר קודם מירוח.]

עוד שם - ועי' ברשב"א שם שכ' עוד תי' לקו' הרמב"ן הנ"ל, עפ"ד הרמב"ס שם רפ"ב שכ' שהיתר לקוח הוא רק באופן שלא נתחייב אצל מוכר, ומשכח"ל (לשי' ר"ת והרמב"ס עצמו שהפטור אחר מירוח דוקא) מירח כשהמוכר מירח על דעת למכור בשוק, שע"ז בא דרשת הגמ' כאן בסמוך עשר תעשר ואכלת ולא מוכר. ומד' התוס' כאן מבואר דלא כזה ממש"כ שחוזר וניעור חיוב המוכר אם חזר וקנה אותם מהלוקח, ואם לא נתחייב מתחילה ל"ש לו' כן.

ועי' בחי' הגר"ח שם שדן בעצם ד' הרמב"ס הנ"ל עפ"י מש"כ למעלה דשי' הרמב"ס כר"ת שהיתר לקוח הוא דוקא אחרי מירוח, ואילו לקח לפני מירוח חוזר וניעור חיובו בשעת מירוח וע"כ שאינו דין פטור והפקעה כהפקר דפטור כה"ג, וא"כ צ"ע מדוע לא שייך גם להיפך שיתחייב אצל המוכר ואצל הלוקח יהי פטור. ובעצם כבר כ"כ הריב"ס בתוס' כאן דכיון שכבר נתחייב במירוח לא שייך לפוטרו אח"כ, אלא שלדידי י"ל דס"ל שזה פטור והפקעה דלא כד' הנ"ל בר"ת, אבל לד' הרמב"ס ק'.

הערות ומראה מקומות פרק הפועלים

וע"ש שכי' שגם לד' ר"ת אחרי שכבר נגמר חיוב תרו"מ לא שייך שום פטור בחיובו, כיון שכבר נטבלו הפירות ולא מצינו איסור שיפקע. ולכן אחרי ראיית פני הבית לכו"ע לא שייך פטור לקוח, וד' ר"ת כאן דמהני פטור לקוח אחרי מירוח היינו רק לפני ראיית פני הבית, וס"ל דלא נגמר חיובו עד ראיית פני הבית, והריב"ם חולק דג"ז נחשב נגמר חיוב מעשרות. והרמב"ם ס"ל כהריב"ם בזה, ולכן כ' פטור לקוח דוקא בכה"ג שגם אצל המוכר לא חל חיובו כיון שלקטו ע"מ למכרו כנ"ל.

דף פ"ח ע"ב

רש"י ד"ה אם חסמת - "קצצת דמים שלא לאכול או בחזקה". מש"כ רש"י ענין קציצת דמים, כוונתו למש"כ במתני' להלן דף צ"ג ע"א קוצץ אדם על ידי עצמו וכו' ולא על ידי בהמתו, ועי' בגמ' צ"ב ע"ב שהכוונה בזה שיש לאדם למחול על דין אכילת עצמו אבל לא על אכילת בהמתו כיון שיש איסור של חסימה. וע"ז כ' הגמ' כאן דאילו למדים איסור חסימה לאדם היה הדין גם באדם שא"א למחול על אכילת עצמו. וכ"מ בריטב"א.

והטעם בזה מבואר עפ"י מש"כ למעלה בשם אחרונים שדין אכילת בהמתו אינו דין ממון, שהרי חייבים בזה אפי' על בהמת עצמו, ולכן לא מהני בזה מחילה, משא"כ אכילת פועל שהוא זכות ממון ושייך בזה מחילה. ויעוין במאירי שכי' שאע"פ שזה מתנה על מש"כ בתורה, מ"מ תנאי קיים כדין דבר שבממון. אמנם במנ"ח מצ' תקע"ו אות ט' העיר בזה דמתני' דלהלן הוא סתם משנה כר"מ דס"ל דל"מ אפי' בדבר שבממון, ועוד שאפי' לשי' ר"י ל"מ כאן, דטעמא דר"י משום דאיתיהיב למחילה וכאן באכילת הפועל אין הדבר בעולם בשעת התנאי. [וידוע הנדון בזה אם כוונת ר"י הוא שמוחל בפועל או שמסבא מהני תנאי כיון דמהני מחילה, ואיכמ"ל בזה.]

שם - ומש"כ רש"י או בחזקה, לפ"ז מדובר שעבר וחסם באיסור, ודרשא דנפשך מגלה שאין בזה משום לאו דלא תחסום. ויל"ע מה נ"מ אם יש בזה גם לאו דלא תחסום, שהרי בלאו הכי אסור מצד מצ"ע דואכלת (הובא בסה"מ להרמב"ם מצ"ע ר"א), ועי' ב"י סי' של"ז שכי' לדייק כך בגמ' שכי' פטור דמשמע אבל אסור. [ולפי מהלך האי' ברש"י הנ"ל שקצץ בדמים שפיר י"ל דנ"מ לענין איסור שהרי קציצה מותר למעשה.]

וכי תימא דנ"מ לענין מלקות, כבר העירו דהו"א לחייב כאן הוא משום ק"ו ואין מזהירין מן הדין. אמנם בריטב"א כ' מהלך א' בזה שהדרשא בא לפטרו ממלקות, וצ"ע כנ"ל דאין מזהירין מן הדין. וכע"ז הק' במל"מ רפ"ב מאכלות אסורות, ומת' שם עפ"י יסוד המ"מ שם שיש לחייב מק"ו כה"ג שיש כבר מצ"ע ובאים רק להוסיף לאו. ולפ"ז א"ש מהלך השני הנ"ל ברש"י דמייירי בחוסם בחזקה, ונ"מ שאין מלקות משום לא תחסום. וע"ע בזה בשעה"מ שם ובתרוה"כ סי' רע"ב.

תוד"ה לא - "ותימה כיון דהכניסם לבית קודם גמר תקנה אמאי חייבים מ"ש ממכניס תבואה במוץ שלה דאמר ר' אושעיא (פסחים דף ט.) דפטור מן המעשר". כוונתם להק' שבגמ' בפסחים שם מבואר שאין הכנסה לבית מחייב מעשר אא"כ נגמר מלאכתו מקודם כמש"כ ברש"י שם, וא"כ מ"ש כאן דמהני פיקוס קישואין בבית. ועי' תור"פ שכי' לתרץ בזה דמש"כ לפטור שם בפסחים היינו רק משום שהתבואה במוץ ולכן לא חשיב רואה פני הבית, אבל לעולם א"צ גמר קודם הכנסה לבית. וכ"כ הר"ש במתני' דמעשרות שם פ"א מ"ה. ובאפ"י מבאר שיש כאן מחלו' תוס' עם תור"פ והר"ש אם יש קפידא על סדר

הערות ומראה מקומות פרק הפועלים

הכנסה לבית לפני גמר מלאכה. וכ' דנ"מ אחרי דישה ולפני מירוח שעדיין לא נגמרה מלאכתו. וכ"כ הר"ש עצמו לשי' בפ"ק דפאה דחייב כה"ג.

וכבר הבאנו למעלה בע"א בשם הרמב"ן שכו' ג"כ שאם כבר דש והכניס לבית חייב אע"פ שלא עשה מירוח, וסוגיא דפסחים שם שפוטר הוא במחוסר דישה. ואולי י"ל בזה ג"כ ע"ד ד' תור"פ והר"ש הנ"ל שהקפידא הוא על כיסוי התבואה במוץ שלה ולא על גמר מלאכה. [ולעז' בע"א הבאנו ד' המקד"ד סי' ל"א שכו' לבאר בד' הרמב"ן באו"א, עפ"י מש"כ בגמ' כאן גבי קישואין "הכנסתו לבית זהו גמר למאכתו", אלא דס"ל שאי"ז שייך במקום חסרון בגופה כ"א במקום מירוח גורן].

שם - ועי' רשב"א שהביא ד' רבינו אפרים שכו' שאם חזר והוציאם מביתו והכניסם שוב דחייב, ואילו ברמב"ן הובא ד' רבינו שמואל שאין לחייבם כה"ג. וע"ע באפ"י שם שכו' לבאר בזה עפ"י הנ"ל, שאם שעת הכנסה לבית הוא זמן החיוב ולכן אינו מתחייב אח"כ, ה"ה דל"מ מה שחזר והכניס, משא"כ אם זה רק חסרון ראיית פני הבית משום שהוא מכוסה א"כ אם חזר והכניסו מגולה חייב.

בא"ד - "ויש לומר דודאי חטין ושעורין שדרך למרחן בשדה ולהכניס לבית ממורחים אין מחויבים במעשר אא"כ ראו פני הבית ממורחים אבל קישואין ודלועין רגילות להכניסן בבית עם הפיקוס". יל"ע לפי הנ"ל דס"ל להתוס' שכוונת ר' אושעיא הוא שהכנסה לבית הוא המחייב ול"מ בלי גמר מלאכה מקודם, א"כ צ"ע חילוק התוס' דמ"ש אם רגילות בכך או לא. ומשמע מדבריהם שדין ר' אושעיא הוא שהכנסה בלי גמר מלאכה חשיב אינו כדרכו וכמו דרך גגות וחצירות דפטור, ולכן שפיר חילקו שאם הדרך בכל מהני וצ"ע.

רד"ה בענבים וזיתים - "העומדין לאכילה ואף הן בכלל תבואה ומעשר שלהן מן התורה". משמע שבא ליישב קו' התוס' שבתורה מצאנו רק תירוש ויצהר ולא ענבים וזיתים ור' ינאי דורש פסוקים, והתוס' מתרצים דמ"מ כשחשב לאכילה חייבים. ורש"י כי הטעם לחיובן משום שהם בכלל דגן שגם הם תבואה. ועי' ברמב"ן שכו' שאין ענבים וזיתים בכלל דגן כ"א ה' מיני דגן, אלא הם בכלל תירוש ויצהר, וכ"מ כוונת התוס' כאן.

ועי' בחזו"א סי' ז' שביעית אות כ"ד שהק' סתירה בד' הרמב"ן שכו' כאן לחייב בזיתים מן התורה כד' רש"י ותוס' כאן הנ"ל, ואילו בפ"י עה"ת בפר' ראה כי שם שאין חיוב מה"ת בזיתים וענבים כ"א ביין ושמן. וע"ש שכו' ליישב שלעולם אין כוונתו לפטור מה"ת שם כ"א בדבר שעומד לכך, אבל כאן מיירי בעומדים לאכילה כמש"כ רש"י ותוס' וכה"ג מודה הרמב"ן דחייב. וע"ע מש"כ בזה באו"ש פ"ה תרומות ה"ד.

יהא שור מצווה להחיותו מקל וחומר - עי' ריטב"א שהק' שאין שייך לו' שמצווה להחיותו אם הוא יכול לשוחטו, ומת' שאי"ז סתירה דמ"מ כשאינו רוצה לאכלו או שהשור אינו שלו יהא מצווה להחיותו ואסור לשוחטו. ויל"פ כוונתו עפ"י היסוד הידוע שאיסור צער בעלי חיים מותר לצורך האדם (עי' מנ"ח מצ' פ', וע"ע בזה לעז' דף ל"ב), ולכן אי"ז סתירה שמצווה להחיותו ואעפ"כ מותר לשוחטו לצורכו. ובתוהרא"ש הק' כן באו"א קצת בתורת פירכא, שא"א ללמוד שור מאדם דמה לשור שכן מותר בשחיטתו, ומת' שם שהלימוד הוא משור כזה שאסור לשחוט ע"ש.

תוד"ה סד"א - "וכי תימא דיש דכתב רחמנא ל"ל איצטריך לרבות תלוש וכו' ועוד דאיצטריך דיש לכמה דרשות דבסמוך". מבואר בדבריהם אלו שדרשות הגמ' כאן הם מייטורא דקרא ד"דיש". והטעם שצריך ייתורא משום שבלא"ה היו למדים דבר שאינו גידולי קרקע מדבר שגידולי קרקע, כדמבואר בתוס' לעי' דף פ"ז ע"ב דאי לאו שני כתובים הבאים כא' שם היו למדים מ"קמה" לכל דבר. ומבואר בתוס' שכל הדרשות האלה למדים מאותו דרשא, וכ' בתו"ח דעכצ"ל דשקולים הם והי מינייהו מפקת.

בא"ד - "דאי לא כתיב דיש אלא לא תחסום שור במלאכה הוה מוקמינא ליה דוקא במחבור דומיא דפועל דה"נ פריך ל"ל דיש להוציא חולב מכי תבא נפקא דוקא במחבור אלמא אית לן לאוקמי שור דומיא דאדם". יש לדייק בדבריהם אלו שלא הביאו ד' רבינא לעי' בסמוך שדרש היקש חוסם לנחסם, וע"כ משום שרוצה ליישב לכו"ע גם למי שלא דרש כן לעי' ודריש מריבויא. ויל"ע דלדידי א"א ללמוד זה מזה משום שיש פירכא כדמבואר שם. ויש לחלק שד' הגמ' לעי' שם מייירי לענין ללמוד חיוב מחובר ותלוש זה מזה, ואילו ד' התוס' כאן וראיתם מייירי להגביל את החיוב למחובר או לגידולי קרקע וצ"ע.

מידי מעשר קא גרים גמר מלאכה קא גרים - פשטות כוונת הגמ' להק' שאין ענין מעשר סיבה לאכילת פועל כלל, אלא שדרשו לדמות לדיש שבמציאות נגמר מלאכתו לענין מעשר, וזה סימן בעלמא. ולכן אין לחלק בזה בין זמן ומקום שחיוב מעשר נוהג בפועל לבין זמן ומקום שאינו נוהג בפועל.

ומת' הגמ' אמר רבינא כרוך ותני וכו', וברש"י ותוס' מבואר שהכוונה הוא שדבר שיש בו חיוב חלה הולכים אחר שעת גמר מלאכה לחלה (ויל"ע דשעת החיוב לחלה הוא הכנסת המים כמש"כ רש"י, ואיך שייך בזה ענין גמר מלאכה), ולא אחר מירוח שהוא גמר מלאכה למעשר. וצ"ע דמ"מ עדיין תק' קו' הנ"ל שאין אכילת הפועל תלוי בדיני מעשר וחלה כ"א במציאות גמר המלאכה, וא"כ איך יתכן לחלק בזה בין דבר שיש בו חיוב חלה לבין דבר שאי"ב חיוב חלה.

[ואולי י"ל דאדרבה מיני דגן יש בו מציאות של מלאכה נוספת של סידורא דפת מעבר למלאכת בצירה שיש בשאר פירות, ואדרבה מה"ט חייבה תורה חלה כמש"כ בתנחומא סוף פרשת שלח "ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר וכו' לא הניח דבר בעולם שלא נתן בו מצוה לישראל יצא לחרוש לא תחרוש בשור ובחמור וכו' לש ראשית עריסותיכם חלה תרימו וכו'].

ועי' בש"ר שכי' עוד שגם דבר שיש בו חיוב חלה אין לו לאכול אחר מירוח, אלא שאח"כ טוחנין אותו ופנים חדשות באו לכאן, ובזה נותר להם שוב לאכול עד גמר מלאכתו לחלה. [וגם בזה י"ל כעין הנ"ל].

מהו שיהבהב באור - בתוס' כאן מבואר שספק זה לא נפשט בגמ'. וברא"ש כ' ע"ז דמכיון שמספקא לן הדין הוא המע"ה. ועי' ריטב"א שכי' שאם לקח לא מפקינן מיני מספיקא. ועי' מנ"ח מצ' תקע"ו אות ז' ובלח"מ פיי"ב שכירות ה"י שכי' לתלות בזה מחלו' רמב"ם וראב"ד שם דלכו"ע הוא ספק, אלא דפליגי אם תפס אי מפקינן מיני א"ל. ועי' או"ש שם שכי' לבאר דעת הרמב"ם דלא מהני תפיסה שמכיון שמספק אסור לו לקחת, שוב הו"ל כאילו נחת אדעתא שלא לאכול. [ואולי יש לבאר עוד בדעת הרמב"ם דס"ל שדין אכילת פועל הוא משום היתר גניבה כלשון התוס' לעי' דף פ"ז ע"ב (הו"ד לעי' שם), וא"כ מספק אסור לו לקחת (ואין לדמות ד"ז לכל ספק ממון שיש בו ג"כ ספק גזל ואיכמ"ל). אלא שכבר הבאנו ד' הגר"ח שכי' שדין אכילת פועל הוא דין ממון. וכ"מ בד' רש"י בע"ב במש"כ התורה זכתה להן].

רד"ה המרכסות - "משום דגמר מלאכתן למעשר משעת דישה". כ"מ בתוס'. אבל במאירי חולק עליו וכי ששור אוכל בגידולי קרקע גם אחרי גמר מלאכה, ולא כי לחלק בגמר מלאכה כ"א בפועל. ומפרש שם הטעם בזה שאין שור אוכל כ"א בדישה, וזה אינו דישה ממש. ולכאורה כוונתו כמש"כ בראשונים כאן בשם הערוך שאין מלקות בשאר מלאכות כ"א בדישה משום אין עונשין מן הדין, אבל איסור יש בכולם. ותמהו בזה בראשונים שכבר נתרבה מלאכת מחובר בבהמה, ובודאי שאי"ז דישה.

ובמש"כ המאירי שיש איסור בגמר מלאכה בבהמה תמוה, שהרי הגמ' דרש דין זה לעי' דף פ"ט ע"א מקרא ד"דיש" שכי' גבי בהמה. וע"ע במנ"ח מצ' תקצ"ו אות ב' ובבהגר"א רס"י של"ח שמדייק במשמעות ד' המחבר והרמב"ם שם שיש דין אכילת בהמה גם אחרי גמר מלאכה וכד' המאירי הנ"ל, ותמהו בזה כנ"ל. ולכאורה צ"ל שכתוב גבי בהמה ולמדים ממנו רק לפועל וצ"ב למה.

ועי' בס' משנת יעבץ סי' מ"ד שכי' בזה שזה סברא שלא הגבילה תורה איסור חסימה לגמר מלאכה, שהרי איסור זה יסודו משום צער הבהמה (ועי' בשטמ"ק לעי' דף ל"א ע"ב שכי' שם בשם הראב"ד שמכאן למדים דין צער בע"ח דאורייתא), משא"כ אכילת פועל שהוא דין זכות כמש"כ כמה פעמים.

[אלא שיל"ע דא"כ ה"ה לגבי דין גידולי קרקע נאמר כן, ובד' המאירי הנ"ל מבואר שזה נוהג גם בבהמה. ואולי יש לחלק שאין הפסוק "דיש" מיותר לכל הדרשות כדמבואר לעי' שם, וא"כ יתכן שלענין גידולי קרקע למדים מייתורא. וע"ע מש"כ למעלה שם בזה.]

שם - ועי' ריטב"א שהביא פי' אחר בזה שלא הולכים בעה"ב לשם אלא עקמו דרכם מלשון "והרכסים לבקעה", והביא שכן דרשו בירושלמי בדישו ולא בדרכו. וכ"ה בבהגר"א כאן מד' הרמב"ם פי"ג שכירות ה"ד והראב"ד השיג עליו וכי' כרש"י. ומשמע בד' הריטב"א שלד' הרמב"ם הנ"ל ההיתר הוא משום שאי"ז נחשב מלאכה כלל כיון שלא נתכוין לזה. אמנם יעוין במנ"ח שם אות ו' שהביא ד' הרמב"ם וכי' לדון בזה ע"ד היתר של אינו מתכוין ופי"ר ע"ש.

עוד שם - ובתוס' כאן בד"ה המרכסות (הודפס למעלה פ"ט ע"ב) כי "לא לעשות לחם מיירי דהיכא דשייכא חלה לא אזלינן בתר גמר מלאכה אלא בתבואה לעשות קליות או שתית מיירי". יעוין בריטב"א לעי' פ"ט ע"א שהביא דבריהם בזה והקי' על דרך רש"י ותוס' לעי' שם לא משנה מה שעושה ממנו קליות דכיון שראוי לחלה לא אזלינן בתר גמר מלאכה לענין חיוב מעשר כ"א לענין חלה. ומכאן זה פי' שם ע"ד ש"ר שם (הו"ד לעי' שם) דלעולם חשיב גמר מלאכה לענין מעשר גם בתבואה, אלא דכשטוחנו פנים חדשות באו לכאן ושוב הותר לפועל עד שיגמר מלאכתו לחלה. [וביישוב ד' התוס', אולי יש לדמותו לד' רש"י וגם התוס' עצמם לעי' דף פ"ח ע"ב גבי ענבים ויין שהעיקר תלוי בדעתו ולמה הם עומדים.]

מביא בול מאותו המין ותולה לה בטרסקלין שבפיה - עי' ריטב"א שכי' דמכאן ראוי דמהני לתת כדי שיעור אכילתה בטרסקלין כדי לסלק לאו דחסימה, ולכן כאן שהוא רק משום מראית עין מהני לתת מלא אגרוף ובכך מסתלק מראית העין. ומפרשים בזה משום שע"ז חושבים שהיה כאן כדי שיעור אכילתה רק שכבר אכלה חלק ממנו.

שם - ועי' רא"ש שכי' שדין זה חוזר גם על מש"כ בברייתא פרות המתרכסות. וע"ע בנו"כ ברמב"ם פי"ג שכירות ובשו"ע סי' של"ח שכי' לתלות ד"ז במהלכים הנ"ל בטעמא דפרות המתרכסות.

הערות ומראה מקומות פרק הפועלים

רשב"י אומר מביא כרשינים - כ' הריטב"א שרשב"י בא רק לפרש וגם רבנן מודו בזה, והביא ראיה לזה ממש"כ בגמ' להלן בסמוך להביא ראיה מד' רשב"י ואם רבנן חולקים אין להביא משם. וגם התוס' להלן בסמוך עמדו ע"ז, וכ' שגם רבנן אינם חולקים על הטעם של מעלי לה, ומבאר המהר"ם בכוונתם דפליגי רק בזה דת"ק ס"ל שאם אינו נותן מאותו המין יש כאן משום מראית עין, וכ"מ בתוהרא"ש. אמנם במנ"ח מצ' תקצ"ו אות ו' מבאר כוונת התוס' באופן אחר, שכוונתם לד' הריטב"א הנ"ל דלא פליגי כלל אלא רשב"י מפרש.

כאן בתרומה כאן בגידולי תרומה - מבואר הטעם משום שאינו אסור אלא מדרבנן. וכ' הריטב"א דעדיין אסור הוא באכילה שלא התירוה לגמרי, אלא שכאן העמידוהו על עיקר דינו ולא עקרו דבר מן התורה בקו"ע. ולכאורה מבואר שאע"פ שחכמים אסרוהו עדיין חשיב "דיש ראוי לה", ויש לתלות ד"ז בנדון האחרונים הידוע אם אינו ראוי מדרבנן חשיב אינו ראוי מדאורייתא.

תוד"ה והדשות - פ"י בקונטרס דסתם דיש לא הוי תרומה ומעשר שאין רגילות להיות תרומה ומעשר אלא אחר מירוח תימה דא"כ אפילו הן חולין מתוקנים לא יעבור דאין רגילות להיות מתוקנים קודם מירוח ונראה דטעמא משום דכתיב דישו דמשמע הראוי לו ומעשר ממון גבוה הוא". וכבר עמדו ע"ז המפרשים שרש"י עצמו בד"ה ממון גבוה כ' גבי מע"ש שאם הוא ממון גבוה לא קרינן ב' דישו כדי התוס' כאן, וא"כ כמו"כ הול"ל כאן בתחילת הסוגיא. ע"ש מש"כ שזה משתנה בתי הגמ' שם של מע"ש שהרי לפי ד' רש"י הנ"ל אין לחלק בין ר"י לר"מ.

ונראה להוסיף שבפשוטו מיירי כאן במעשר ראשון עד שמעמידו הגמ' במע"ש, וא"כ ד' התוס' הנ"ל שכ' דא"ז דישו הראוי לו משום שמעשר ממון גבוה, אין כוונתם משום איסור לזרים שהרי מע"ר מותר לשרים וע"כ כוונתם משום שדין הממון של הלוי. וצ"ע וכי ס"ד דמותר לחסום פרתו בדישה בשל חבירו, והרי כתוב מפורש שאפי' בשל נכרי אסור. ועכ"פ א"ש מש"כ רש"י כאן טעם אחר כדי ליישב הנ"ל, עד שהעמידוהו במע"ש לר"מ משום שהוא ממון גבוה, שבזה י"ל כמש"כ הריטב"א שם דמשו"ה מסתברא שזה אסור באכילה ע"ש (וכע"ז מבואר בתוס' ביבמות דף ע"ג ע"א בד"ה נכסי בסו"ד ע"ש).

בד"ה כאן במעש"ר - "דמיקרי דישו כאן במעשר שני דאפי' לר"י אינו עובר חוץ לחומה". והריטב"א פ"י להיפך דמע"ר אינו דישו דמיירי דלא הופרש תרומת מעשר, ומע"ש מקרי דישו בתוך החומה.

בא"ד - "ותימה והלא אי לאו רעך היה אוכל פועל משל הקדש כי היכי דשרי משל חבירו והלא הוי גזל וה"נ אית לן למימר דשרי חוץ לחומה". מבואר בדבריהם שאכילת פועל מתיר איסור של גזל, ולכן הו"א שיתיר גם של הקדש, וכ"כ לעי' דף פ"ז ע"ב. ולעי' שם הבאנו ד' הגר"ח הידועים בהל' מעילה שדין אכילת פועל תחילתו זכות ממון, ומה"ט הוא שאין איסור גזל כלל. וכמו"כ איסור מעילה בהקדש יסודו מדין גזל, ולכן ס"ד דפועל יכול לאכול גם מהקדש לולי המיעוט של רעך.

וכ' שם הגר"ח שלפ"ז יש ליישב קו' התוס' כאן שהק' ממע"ש שאינו ענין לגזל כלל. ולכאורה מבואר שהתוס' עצמם שהק' כן ס"ל שאין ההיתר אצל פועל משום זכות ממון כ"א היתר איסור גזל, ולכן הו"א להתיר גם בהקדש ובמע"ש כנ"ל. אלא דג"ז ק' דכיון שהוא גזה"כ, מה"ת ללמוד ההיתר לאיסור אחר.

רד"ה הא בעי חומה - "שאסור לאכול חוץ לחומת ירושלים והיכי אתי לאו דלא תחסום ודחי לאו דלא תוכל לאכול בשערך". צ"ע שהרי אין איסור אכילה בשור. ועי' קו"ש כאן שכ' לבאר כוונת רש"י שבכלל איסור לא תוכל לאכול וכי' יש גם איסור הנאה, וע"ע בזה בשג"א סי' צ"ז ובמנחת ברוך סי' ל"ד

הערות ומראה מקומות פרק הפועלים

וסי' ק'. אמנם בתוהרא"ש כ' באו"א דמקיש חוסם לנחסם ולכן כיון שבאדם אין איסור מכיון שאסור מחוץ לחומה, ה"ה שאין בבהמה איסור לא תחסום. וכמו"כ יש להוכיח מקו' התוס' הנ"ל לדמות מע"ש לגזל שהתירה תורה באכילת פועל, וד"ז לא שייך באכילת בהמה כ"א באדם.

בד"ה חסום פרתי ודוש בה - "דישה שלך". משמע בדבריו שאם אמר לו לדוש בשל ישראל ודאי אסור משום אמירה לעכו"ם. וע"ע במהרש"א שכי"כ, וע"ש הביא ד' הנמו"י בזה. וכ"פ הרא"ש. ועי' תשו' חת"ס חו"מ סי' קפ"ה שכי' שדי' רש"י לשי' שכי' בפי' מי שהחשיך שאיסור אמירה לעכו"ם הוא שתקנו שליחות לגוי לחומרה, וא"כ פשוט שבאומר לו לעשות בשלו אסור כמו בהלכות שבת. וע"ע בקה"י שם במס' שבת סי' י"ד ובקו"ש ביצה אות מ"ט שהק' בזה מד' רש"י בע"ז דף ט"ו ע"א שכי' שאיסור אמירה לנכרי בשבת הוא מדין ודבר דבר, וא"כ מה מדמה הגמ' כאן לאיסור חסימה. וכי' לבאר שם שיש בי' חלקים באיסור אמירה לנכרי: א' - דין ודבר דבר דשייך רק בשבת, וב' - דין שליחות לעכו"ם לחומרה כנ"ל, וד' הגמ' כאן שכי' לדמות לחסימה הוא רק מצד זה ע"ש.

וע"ע בר"ן שכי' שלפ"ז ספק הגמ' הוא דוקא כשעושה בפרתו של ישראל כלשון הגמ' חתום פרתי, אבל עכו"ם שעושה בפרת עצמו ודאי מותר. ונראה הביאור בזה עפ"י הנ"ל, שאיסור אמירה לעכו"ם הוא משום שליחות, וכה"ג שאומר לו לעשות בשל עצמו ודאי אינו שליח שלו דא"ז נחשב עושה עפ"י דיבורו.

ובתוס' כ' בתחילת דבריהם דלא כזה אלא דמייירי בדישה של ישראל, דאילו כשאינו עושה לצורך ישראל אין איסור כלל. וכ"כ הרמב"ן להדיא שכל איסור אמירה לעכו"ם הוא רק בעושה לצורך ישראל.

שם - וע"ע בראשונים שהביאו רא"י מכאן שיש איסור אמירה לנכרי לפני שבת לעשות מלאכה בשבת, שהרי כאן אומר לו לפני הדישה. ויש שדחו בזה שזה נחשב זמן האיסור, ויל"פ בזה עפ"ד הגמ' להלן בע"ב שהאיסור הוא שלא ידוש בחסימה ע"ש. וע"ע באחרונים הנ"ל בזה.

דף צ' ע"ב

רד"ה קטבליא - "עור שלוק והבהמה מהלכת על גביו ואינה רואה את הדישה מי קרינא ביה בדישו או לא". עי' מהרש"א שהביא ד' התוס' להלן בסמוך דף צ"ב ע"א שכי' דטעמא לאו משום דצטערא הוא, וכוונתו לד' הגמ' לעי' בע"א כאן שכי' שהטעם של איסור חסימה הוא משום דמעלי לה ולא משום דמצטערא הוא. ולכן לא למד רש"י הטעם משום שאינה רואה ומצטערת אלא משום דא"ז דישו.

וברעק"א להלן שם העיר שמד' התוס' שם משמע דקמ"ל שאוכלת אע"פ שאינה רואה את האוכל ואין לה צער, והעיר שלכאורה הדבר תלוי בספק הגמ' כאן. ומבואר שלמד בכוונת רש"י כאן שכי' "אי"ז דישו" שאינו דומה לדישו של תורה כיון שאין צער. אמנם נר' לפרש בכוונת רש"י עפ"ד הרמב"ם הו"ד לעי' ריש ע"א גבי פרות המתרכסות, שמבואר שם שאם הפרה דשה בדרכה בלי מתכוין א"ז נחשב שעת מלאכה ואי"כ לא תחסום. ובזה מיושב קו' רעק"א הנ"ל, שהרי להלן שם ל"ש ד"ז שעוסקת במאלכתה.

[ועי' במיוחסים לריטב"א שכי' הטעם כאן משום שאינה מצטערת, וצ"ע מד' הגמ' לעי' בע"א הנ"ל. ואולי י"ל דס"ל דלעולם הטעם משום צער, וכוונת הגמ' בע"א הוא רק שמכיון שסוכ"ס מתכוונים לטובתה אין נותנים לה דבר דלא מעלי לה וצ"ע.]

בד"ה חסמה בקול - "כשהיתה שוחה לאכול היה גוער בה". בשטמ"ק הובא גירסא דש בקול. ובקו"ש הק' לגי' רש"י "דממ"נ אם הוא עצמו דש בה תיפו"ל דדישה הוי מעשה ולא תדוש בחסימה אמר

הערות ומראה מקומות פרק הפועלים

רחמנא, ואם אחר דש בה הא אמרינן אינו לוקה אלא הדש בלבד". ומת' שם "דהיינו דוקא אם חסמה בחוץ קודם דישה, אבל כשחוסם בשעת דישה חייב, דכי היכי דאמרינן לא תדוש בחסימה ה"נ אמרינן לא תחוסם בדישה". ועי' כע"ז בתור"ד.

תוד"ה ר"י אמר חייב עקימת שפתיו הוי מעשה - "תימה דבפ' ג' דשבועות וכו' כל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל חבירו בשם וכו' וי"ל דלא קאמר רבי יוחנן דעקימת פיו הוי מעשה אלא הכא משום דבדיבוריה קעביד מעשה שהולכת ודשה בלא אכילה כדאמרינן". ועד"ז כי המ"מ פ"ג שכירות ה"ב ביישוב ד' הרמב"ם שפסק כאן כד' ר"י כאן, ואילו בהל' סנהדרין הביא ד' הגמ' בשבועות הנ"ל.

ועוד תי' שם באו"א דל"א עקימת שפתיו הוי מעשה כ"א בדבר ששייך לעבור עליו ע"י מעשה. וכ"כ המאירי כאן. וע"ע בקובה"ע סי' ס"ט אות ל"ד שהבין כוונתו שבמקום שאיסורו בקו"ע הר"ז איסור חמור ולוקה עליו אפי' בלי מעשה, וא"צ לעבור במעשה כ"א בדבר שכל איסורו הוא רק בשוא"ת ע"ש. וע"ע בדבר"י סי' כ' אות ו' שכי' ליישב בזה שיש ב' דינים בדין לאו שיש בו מעשה: א' - שעבירת הלאו יעשה ע"י מעשה, ובזה סגי במעשה כל דהוא, וב' - שדבעין לאו שיש בו מעשה גמור דומיא דלאו דחסימה. וע"ע בזה בתשו' נודב"י תנ' או"ח סי' ע"ו.

דף צ"א ע"א

רד"ה וסופג את הארבעים - "משום לא יחליפנו". ובריש תמורה כ' רש"י "משום לאו דלא ימיר". וע"ש בתוס' שכי' בתי' א' שבעצם לוקה משום שניהם אלא דלא נחת למנין מלקיות. ואולי יל"כ ברש"י שלכן נקט בכ"מ לאו א' משניהם. וע"ע בריטב"א כאן ובאפ"י סי' כ"ה.

משלם ארבעה קבין לפרה ושלשה קבין לחמור - שואלים העולם שכל זה לא שייך בשור שלו כמובן דאין שייך חיוב לשורו, וא"כ מ"ש שורו של חבירו. ובחזו"א חו"מ ליקוטים סי' כ' לדף פ"ז כ' בזה דכיון שחייב לתת לשורו לאכול מדין תורה, לכן אמרי' שע"ד כן השכירו וחייב לו מצד דיני שכירות, ולכן כשלא עשה כן צריך לשלם. וכ"מ בד' הגמ' כאן במש"כ ר"פ משעת משיכה איתחייב במזונותי'. ובקה"י ב"ק סי' י"ג אות ד' הק' בזה מד' השיטה בשם הראב"ד (הובא בסמוך) שמבואר שם שאין חיוב התשלומין כאן מדין מקח ומכר. ולכן כ' שם מהלך אחר שכל דבר שזכתה לו תורה זכות אכילה אפי' משולחן גבוה, מ"מ מכיון שיש לו רווח מזה נוצר מזה זכות ממון להאוכל. וע"ע בזה בסמוך.

הא מני רבי מאיר היא - בראשונים מק' שהמשנה במכות דף ג' ע"א כ' דטעמא דר"מ משום "שלא השם המביאו לידי מכות מביאו לידי תשלומין", וברש"י שם מפרש שחיוב התשלום אינו מאותו פרשה המחייבת את המלקות, וק' דכאן חיוב התשלומין הוא רק משום פרשה דחסימה. וכן הק' התוס' שם, ומכח זה חולק על רש"י שם. וכי' הרמב"ן כאן ליישב דמ"מ כאן אין החיוב מכח לאו דחסימה, כ"א משום שמתחייב במזונותי' משעת משיכה, ולכאורה כוונתם כד' החזו"א הנ"ל. ותוס' שלא נחתו לחילוק הזה, אולי יל"פ שלמדו כד' הקה"י הנ"ל שחיוב הממון כאן נובע מזכות האכילה שכלול בדין האכילה.

רד"ה רבא אמר - "ואף על גב דאי תבעה ליה בדינא קמן תן לי אתנני לא מחייבין ליה דהא קם ליה בדרכה מיניה, כי יהביה ניהלה אתנן הוא, אלמא אפילו במקום מיתה נמי רמו תשלומין עליה, אלא שאין כח לענשו בשתים אבל ידי שמים לא יצא עד שישלם". ותוס' גרסו כן בגמ' דמירי בבא לצ"ש. ועי' ברשב"א שהביא י"מ שלא שייך כאן קלב"מ כלל כיון שהוא התנה עמה, ול"ש קלב"מ כ"א בחיובי

הערות ומראה מקומות פרק הפועלים

התורה עליו. והביא שהראב"ד חולק וכי כרש"י ע"ש. ובשטמ"ק הובא דבריו באריכות שהק' שבחוסס פי פרה כאן אין החיוב משום שהתנה עמה ובגמ' מדמה להו (וד"ז הובא לעי' בסמוך שמכח זה הוכיח הקה"י יסוד הנ"ל). וע"ש שכי' שלכן באומר קוף תאנתי בשבת ותקנה גניבתי קונה, עי' ב"ק דף ע' ע"ב.

בא"ד - "אי נמי אי תפיס לא מפקינן מיניה". ידועים ד' היש"ש בר"פ הכונס שכי' שבמקום קילב"מ ל"מ תפיסה, והק' מד' רש"י כאן שכי' דתפיסה מהני כה"ג, ומת' שם לחלק דל"א כן כ"א כשלא עושין את העונש החמור. ובקצו"ח רסי' כ"ח תמה עליו שאי"ז משמע בגמ' כאן שכי' להדיא לוקה ומשלם, ויש דוחים דלצדדים קאמר שבמקום שאינו לוקה משלם. ועי' בריטב"א שכי' לפרש לוקה בידי שמים. [ועי' קו"ש בכתובות דף ל: אות צ"ג שמבאר ד' היש"ש הנ"ל דהיכא דעבדינן החומרה חשיב כאילו נעשה הקל דבכלל מאתיים מנה. אלא שבקצות שם משמע שהבין ד' המהרש"ל דלא עבדינן החומרה היינו רק כשהוא שוגג ואינו חייב ע"ש. וע"ע בקו"ש שם שכי' שיש דין נוסף בקלב"מ שחיוב הגדול פוטר את חיוב הקטן ע"ש. ולכאורה בזה א"ש חילוק הקצות הנ"ל בין שוגג למזיד. ואיכמ"ל עוד.]

שם - בגליון הש"ס כאן ציין לד' הטו"א בחגיגה שהק' דא"כ דמהני תפיסה בקילב"מ, מדוע לא קיבל רבא בההיא דפרק בן סורר (הובא בתוס' כאן), וכ"ה בתומים שם סק"ד. וכי' הרש"ש ליישב שאין הכוונה בזה שמותר לתפוס שלא מדעתו, אלא שאם ב"ד תופסים לו מהני וצ"ב. וע"ע בנתיבות שכי' שרבא לא לקח משום שאסור לתפוס, שהרי טעמא דתפיסה הוא משום עביד איניש דינא לנפשי, וכאן ב"ד עצמם אינם עושין. וק' דא"כ מדוע מהני התפיסה, ואולי שגם אם ב"ד עושין מהני בדיעבד וצ"ב. ועי' בקצות שם שכי' שלפ"ד היש"ש הנ"ל מיושב קו' זו שהרי בא במחתרת חשיב עבדינן החומרה אפי' אם לא תפסוהו (ולכאורה דבריו אלו לשי' שהבין בד' המהרש"ל לחלק בין יש חיוב לבין שאין חיוב כלל כגון שוגג). וע"ע בזה באחיעזר סי' י"ח אות ג' ובקה"י בכתובות שם ואיכמ"ל עוד.

דף צ"א ע"ב

רד"ה אמרו פועלין אוכלין - "ואף על גב דההיא שעתא לאו שעת מלאכה היא נחא ליה לבעל הבית בהא". ולכאורה מבואר בד' רש"י שההיתר לאכול הוא משום דניחא לי לבעלים, אלא שחכמים אמרו שיעשה כן לכתחילה משום השב אבידה לבעלים. ובגמ' כי' לשון "דבדאורייתא לא אכיל", וקצת משמע מזה שאין היתר מדאורייתא כלל, ויש לדחות שהכוונה בזה שמעיקר דין אכילת פועל אין זכות לאכול.

ועי' ר"ן שכי' לחדש שאם הפועל רוצה לאכול בשעת מלאכה רשאי, רק שתקנו לטובת בעה"ב שיוכל לאכול בין אומן לאומן כדי שלא יצטרך לאכול בשעת מלאכה ולבטל ממלאכתו (ואפי' משום השבת אבידה י"ל שאין חיוב בזה שהרי התורה זכתה לו לאכול, וע"ע להלן כע"ז גבי פועל אוכל קישות שאין למנוע מפועל את זכותו). ולכאורה בדבריו משמע שהיתר האכילה הוא תקנה ודלא כהנ"ל ברש"י.

איבעיא להו עושה בגפן זה מהו שיאכל בגפן אחר - ונשאר הדבר בספק. ועי' רא"ש שכי' בזה שמספק אסור לו לאכול ואם תפס לא מפקינן מיני. ועי' קונה"ס כלל ד' אות ח' ובנתיבות כללי תפיסה אות ד' שהק' בזה (בשם הש"ך בתקפו כהן סי' ל"ח) שד' הרא"ש צ"ע לשי' דס"ל בכ"מ דל"מ תפיסה בספיקות. ומת' שם דכיון דקיי"ל בסמוך משל שמים הוא אוכל, א"כ אין הספק נולד עד שאכלו וזה נוגע רק לענין התשלום, ובזה שפיר חשיב הפועל מוחזק ע"ש וצ"ע. [ויל"ע בזה עפ"י מש"כ למעלה דף פ"ט ע"א גבי מהו שיהבהב לענין תפיסה בספק זכות אכילת פועל.]

לתנא קמא לית ליה מלמדין - עי' בחי' המיוסחים לריטב"א שהק' מדוע לא יסבור ת"ק ללמדו, שהרי כל אדם חייב לדאוג לטובת חבריו ולהוכיחו שלא להפסיד לעצמו. וכי תו"ד שאין לפרש שמדובר בבעה"ב ואסור לו לעשות כן משום שנחשב חסימה, שהרי דרשו מה נפשך אם חסמת פטור. ודבריו צ"ב. ונר' לפרש דבשלמא לענין לאו דחסימה י"ל דכה"ג חשיב חסימה דמ"מ גורם לו צער שלא יאכל, אבל לענין בפועל אין איסור משום צער כ"א דין ממון כמש"כ למעלה כ"פ, ובדיני ממון אין זה נחשב שגוולו במה שמוכיחו. וכי הריטב"א שאי"ז מחלו', אלא כוונת הגמ' שחכמים הוסיפו על לשון ת"ק ללמדו. אבל עי' ברא"ש שכי' הלכה כחכמים כין שמתסבר טעמייהו שהרי טוב וישר ללמד לכל אדם את הדרך הטוב. ועי' בשטמ"ק שכי' בשם ר' יהונתן שת"ק ס"ל באמת שאסור לעשות כן, וטעמו משום שהתורה התירה לו, ואם אומרים לו שלא לאכול אפי' דרך עצה הר"ז עוקר דבר מן התורה. וכעיי' ידוע בשם הט"ז שחכמים לא אסרו דבר שהתירו מפורש בתורה.

רד"ה לדידיה זכי ליה רחמנא - "וכל זמן דלא מטא לידיה לא זכי ליה דליתבה לאשתו ובניו". עי' בהג' הגר"א על התוס' כאן שמדייק בד' רש"י אלו שאחרי שהגיע לידו קנאו ויכול הוא ליתנו לאשתו ובניו, ואילו בתוס' מבואר שהפועל קונה רק בשעה שאוכלו ולכן אינו יכול ליתנו לאשתו ובניו כלל. אמנם ברש"י בעי"ב בד"ה משל ובד"ה אי אמרת כי ג"כ שפועל זוכה רק כשמכניסו לתוך פיו וצ"ע, וכבר עמד בזה המנ"ח מצ' תקע"ו אות ט' ע"ש. וע"ע בתוס' לעי' דף פ"ח ע"א בד"ה תבואת זרעך שכי' שזכות אכילת הפועל חל רק בשעה שאוכלו כדבריהם כאן הנ"ל, וע"ש שכ"כ בדעת ר"ת שם שהיתר לקוח הוא אחרי מירוח משא"כ לדעת הריב"ם שם ע"ש.

שם - וביאור ד' רש"י כאן שגם למ"ד משל שמים יכול ליתנו לאחר, לכאורה מבואר בד' רש"י עצמו כאן שמדמה ד"ז למתנת עניים, ושם ודאי יכול העני ליתנו למי שירצה. ועי' שלט"ג שהק' כן כקו' על שי' החולקת דמ"ש מתרו"מ שיכול הכהן ליתנו לאחר. ולכאורה צ"ל דכאן שאני שהזכות מוגבלת לאכילת הפועל, כמו שמצינו כמה הלכות באכילה זו שאסור ע"י דבר אחר ומציצה אסורה וכדו', ולכאורה לכו"ע גם אם יתנהו לאחרים צריכים לאכול בהלכותיהן. וצ"ע אם צריכים לאכול בשעת מלאכה. [ובזה נראה לבאר עוד מש"כ התוס' כאן דלמ"ד שלו הוא אוכל יכול ליתנו לאשתו ובניו משום דהו"ל כאילו התנה, וקי' דלמ"ל תנאי כיון שהוא שלו. ולהנ"ל יל"פ שגם אם הוא שלו יתכן שלא נתנו תורה כ"א בשעה שהוא אוכל שהרי כאן זכותו מוגבלת כנ"ל, ולכן כי דהו"ל כאילו התנה].

נזיר שאמר תנו לאשתי ובני אין שומעין לו - ובגמ' מבואר שאם משלו הוא אוכל, היה יכול להעבירו לאשתו ובניו, לולי לך לך אמרינן לנזירא וכי'. ועי' רש"ש שהק' דמ"ש ממש"כ לעי' דף צ' ע"א גבי מעשר שאין ע"ז לאו דחסימה (וע"ש בתוס' שדן גם לענין פועל) משום שאי"ז דישו. ומת' שם דנזירות איתא בשאלה, ואע"פ שגם תרו"מ איתא בשאלה מ"מ בנזירות יש מצוה לשאול עליו ע"ש. [ואולי י"ל עוד שאם יכול הוא לתת לאשתו ובניו הו"ל דישו, משא"כ בגי מעשר וצ"ע].

רש"י ד"ה ובנו אוכל וחייב - "במעשר דהוה ליה כלוקח מקח שלא נגמרה מלאכתו". ובריטב"א הק' שאין מקח קובע אא"כ נגמרה מלאכתו, ומת' דע"כ מיירי שאוכל שתיים שזו נחשב גורן כדמבואר בגמ' לעי' דף פ"ט ע"ב. וכ"ה ש"י התוס' לעי' דף פ"ח ע"א שחולקים על רש"י שם בזה, ומפרשים כנ"ל בד' הגמ' שם. וד' רש"י כאן אי"ש לשי' לעי' שם.

תוד"ה ה"ג וכו' איסורא לא זכי ליה - "אבל אי משלו הוא אוכל אתי שפיר שהרי הוא כאילו התנה עמו מעיקרא כדפרישית לעיל ומשני משום דמיחזי כמקח טעות". כוונתם מבואר דק' שגם למ"ד משלו הוא אוכל מ"מ אינו שכר קצוב אלא התורה נתנה לו כשכר, וא"כ הרי איסורא לא זכי ל' רחמנא. וע"ז כתבו שלמ"ד זה אמרי' שסופו של דבר הו"ל גם שכר קצוב כאילו התנה לו שיאכל, ולכן יש לבעה"ב חיוב לפדות וליתן לו. [ומש"כ כדפרישית לעי' כוונתם לדבריהם בע"א, וע"ע מש"כ למעלה בזה. וע"ע במפרשי הש"ס כאן שדנו בזה אם גם למ"ד משלו הוא אוכל הטעם משום מקח טעות או כאילו התנה].

משום דמחזי כמקח טעות - עי' הג"א שהק' שמלשון הברייתא משמע שבעה"ב חייב לפדות ולתת לו לאכול, ואם הטעם משום מקח טעות הו"ל רק שאין הפועל חייב לעבוד לו בלי אוכל, אבל מדוע חייב להאכילו. וכ' שם דמיירי שאין הפועלים מוצאים מלאכה אחרת ולכן אי"ל לחזור בו.

ולכאורה מתו"ד נראה שהבין שאי"ז מקח טעות לגמרי, דא"כ מדוע חייב לתת להם כלל, אלא מיירי שהתחילו במלאכה ולכן אינו יכול לשנות תנאי השכר, וטעות זה מבטל קנין התחלת מלאכה ויכול לשנות כמו בלי התחלה. ולענין לחזור בו לגמרי, כיון שאינם מוצאים מלאכה אחרת אי"ל לחזור גם בלי התחלת מלאכה. ועי' מש"כ בזה בחזו"א בליקוטים כאן.

נתפרסו עגוליו נתפתחו חביותיו הרי אלו לא יאכלו - ומבואר הטעם שאינו אוכל כה"ג משום שכבר נגמר מלאכתן למעשר ואסורים באכילה, ולכן אמרינן איסורא לא זכי ל' רחמנא או משום מקח טעות. ומק' המפרשים שלכאורה בלא"ה אין הפועל אוכל בזה כיון שזה מאחרי גמר מלאכה. עי' מהר"ם שכי' דאה"נ ולא דוקא קאמר ע"ש, וכ"כ בתוהרא"ש. וע"ע במהדו"ב שכי' דכיון שלא הודיעו שזה אחר גמר מלאכה, אילו היה היתירא אמרי' דהו"ל כאילו התנה עמו בעה"ב לאכול אע"פ שהוא אחר גמר מלאכה.

רד"ה מפני שיש בהן דעת - "וידעי וקא מחלי". מבואר שלמ"ד משל שמים הוא אוכל לא שייך לקצוץ מעיקר הדין, ומהני קציצה רק משום מחילה. ועי' מש"כ לעי' דף פ"ח ע"ב בשם המאירי שדין קציצה הוא מדין תנאי, ומהני מתנה על מש"כ בתורה בדבר שבממון, ע"ש מש"כ בזה. וצ"ל שאי"ז כ"א למ"ד משלו הוא אוכל, אבל למ"ד ל"ש להתנות כיון שאינו שלו.

וע"ע במנ"ח מצ' תקע"ו אות ט' שהק' עוד שאפי' מחילה ל"מ בדבר שלא בא בעולם, וע"ש מה שדן בזה מדין סילוק דמבואר בר"פ הכותב מחלו' אם מהני בדבר שלא בא לעולם ואיכמ"ל. אלא דיעוין בחי' הגר"ח (הו"ד לעי' דף פ"ז ע"ב) שכי' שאפי' למ"ד מלש שמים הוא אוכל יש כאן זכות ממון של הפועל ע"ש, ולפ"ז לק"מ הנ"ל שמוחל זכות זה וצ"ע.

אומדין אותו אם יכול להציל חייב ואם לאו פטור - מבואר ברמב"ם פ"ג שכירות ה"ח שאם יש ספק בדבר חייב, ובפוסקים בסי' ש"ג סעי' ז' כי הטעם בזה משום מתוך שאי"ל משלם. ועיי' או"ש שם שהביא ד' המהרי"ק בתשו' קכ"ה שמדייק מדי' הגמ' כאן דלא כזה, ממש"כ שרק אם אמדו שיכול להציל חייב אבל מספק פטור. ועיי' באו"ש שם מקור לדי' הרמב"ם, ועיי' ובקצוה"ח שם סק"ב שמבארים שהפשיעה מחייב רק שהאונס פוטר (כמו שיתבאר להלן בסמוך), ולכן הספק אם היה אונס הוא רק כספק פרעון.

תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב - כבר הבאנו ד' התוס' לעיי' דף ל"ו ע"א ודף ע"ח ע"א שכי' שדין תחילתו בפשיעה וסופו באונס הוא רק באופן שבא האונס מחמת הפשיעה, והקי' שם דא"כ איך כי הגמ' כאן אצלנו דין זה, ומתי"דשמא אם היה שם מוליכן למרעה אחר קודם ביאת ארי וכו' או שמא אם היה שם הארי היה ירא לבא שם אוהיה מקיים ביה גם את הארי ואת הדוב הכה עבדך". והביאו שם ראיי' לדבריהם מדי' רבא לעיי' שם ל"ו ע"ב דאמר "מלאך המות מה לי הכא מ"ל התם".

אלא שהביאו עוד ד' הרי"ף שם שכי' שאבוי חולק בזה לעיי' שם על רבא במש"כ שם "לא מיבעי למ"ד וכו' הבלא דאגמא קטלה", הרי שלמ"ד חייב ל"צ להאי טעמא כיון שחייבים גם באונס שלא מחמת הפשיעה, וכי' הרי"ף שלכן לק"מ כאן שאבוי מקי' כן לשיטתו של"צ אונס מחמת פשיעה. והתוס' חולקים בזה שם וכי' שצריכים טעם זה לכו"ע ע"ש.

ועיי' ברא"ש שם ובנמו"י כאן שכי' שלפ"ד הרי"ף כיון דקי"ל כרבא בזה א"כ להלכה יכולים להעמיד ברייתא זו בכה"ג שנכנס לעיר בפשיעה ואעפ"כ פטור כיון שאין האונס מחמת הפשיעה. ועיי' בקה"י סי' ל"ה מש"כ בביאור המחלו' בזה אם כה"ג חשיב מחמת הפשיעה. וכ"פ הרמב"ם בפ"ג שכירות ה"ו ובשו"ע סי' ש"ג סעי' י' והרמ"א שם הביא ד' התוס' הנ"ל. ועיי' בסמוך.

תוד"ה אי הכי - "וא"ת לאבוי נמי דמוקי לה בעידנא דעיילי אינשי מי ניחא הוא מ"מ אם היה יכול להציל חייב אלמא תחילתו בפשיעה הוא וי"ל דלא חשיב ליה פשיעה אלא גניבה ואבידה". והנה יעוין ברעק"א לעיי' שם דף ל"ו שהביא ד' התוס' כאן, וכי' שלפ"ד הרי"ף אין ראיי' שהרי לדבריו פליגי אבוי ורבא אם צריכים אונס מחמת פשיעה כנ"ל, ויל"פ הנדון בזה שלאבוי המחייב כה"ג הוא מעשה הפשיעה עצמה, ולכן יש לחייבו בזה אע"פ שאין האונס בא מחמתו, וד"ז שייך רק בפשיעה ממש ולא בגו"א, ואילו לדי' רבא אין הפשיעה עצמה מחייבת, אלא ביאור דין זה הוא שאונס שבא מחמת פשיעה חשיב כפשיעה ארוכה, וד"ז שייך גם בגו"א.

ויל"ע שלפ"ז לא א"ש התוס' לשי', שהרי לפ"ז מבואר מדי' התוס' כאן שהפשיעה עצמה מחייבת ולכן כתבו שבגו"א אין לחייב, ואילו מדי' התוס' לעיי' הנ"ל מבואר כמהלך השני שהרי לדבריהם שם צריכים אונס מחמת פשיעה. ועיי' בחי' ר' ראובן סי' כ"א שעמד בזה, וכי' שם מהלך של פשרה שלפ"ד התוס' הפשיעה מחייבת בהיזק שיבא אח"כ מחמתו, וד"ז שייך רק בפשיעה ממש ולא בגו"א, ע"ש שהביא ד' הקצות ואו"ש שכי' כעיי' שהפשיעה מחייבת והאונס חשיב כהשבה (עכ"פ אונס שאינו מחמת הפשיעה).

ועיי' שכי' לפרש לפ"ז בדי' הנמו"י בב"ק ר"פ הגוזל ומאכיל, שכי' שם בשם הרמ"ה בשואל פרה ומתה אם מסתפקים אם מתה מחמת מלאכה פטור דהממע"ה, אבל אם פשע בה ומתה ומסתפקים אם מחמת מלאכה מתה חייב, דדומה לא"י אם פרעתין כיון שכבר נתחייב משעת הפשיעה. ומבאר עוד בזה ד' התוס' בסמוך בד"ה סיגפה, שכי' שם שאם פשע בה ומתה חייב דתולין שמתה מחמת פשיעה זו. וכעיי'.

הערות ומראה מקומות פרק הפועלים

מביא שם בשם השיטה לעי' שם ל"ו ע"ב. ולהנ"ל א"ש ד' התוס' לשי' דס"ל שהפשיעה עצמה מחייבת ורק שאונס שלא מחמת הפשיעה פוטרת, וא"כ מספק צ"ל חייב (כדמבואר למעלה בשם האו"ש).

א"ה אומדין אותו מאי הוה ליה למעבד - ומת' הגמ' היה לו לקדם ברועים ובמקלות. עי' מהרש"א שתמה בלשון א"ה, דממנ"פ אם לא ידעו שיש אפשרות להציל ע"י מקלות, א"כ ק' לכו"ע מה שייך לומר אומדין אותו וכו'. ועי' תו"ח שכוונת הגמ' להק' דודאי שייך להציל אלא שאיש הזה מחלישות טבעו שברח מחמת קול הארי לא היה יכול להציל, וע"ז מת' הגמ' שהיה יכול לקרוא לחביריו.

אי הכי מאי איריא שומר שכר אפילו שומר חנם נמי - עי' ריטב"א שמפ' דייק הגמ' כאן דמדנקט לשון רועה שהוא ש"ש משמע דש"ח אינו חייב. וברשב"א שמכיון שהיה לו לקדם והוא פשע וברח, ולכן אם זה נחשב פשיעה א"כ אפי' אם אומדין שאינו יכול להציל הו"ל תחילתו בפשיעה וסופו באונס דחייב. [ויל"ע דלכאורה אם אינו יכול להציל אין בריחתו מקול הארי נחשב לפשיעה כלל].

רש"י ד"ה להכי יהבי לך - "ונהי דלאו פשיעה הוא אונס נמי לא הוי והוה ליה כאבידה". מבואר בדבריו ובד' התוס' הנ"ל דעל בעידנא דעיילי אינשי חייב בש"ח ופטור בש"ש משום שאינו פשיעה כ"א כעין גו"א. ואי"ז נחשב כאונס לפי ר"ח ורבר"ה דכיון שהוא מקבל שכר מצפים ממנו שישמור שמירה מעולה, ורבה ס"ל שאין מצפים ממנו יותר ממה שכל העולם עושים כן, ולכן חשיב אונס כה"ג.

אמנם ברשב"א כ' שגם ר"ח ורבר"ה חולקים על רבה (וגם אביי שהק' עליו) מודים שד"ז נחשב אונס, אלא שאעפ"כ מחייבם כה"ג משום דס"ל דבש"ש אין פטור אונס בגניבה כ"א באונס בגוף החפץ כמו נשבה או מת שכ"כ בתורה לפטור. ומפרשים כן במה שהק' אביי מברייתא דותפול שבא ותקחם דדוקא אונס בגוף החפץ כגון ליסטים מזויין חשיב אונס דדמי לשבי. וראיתו לזה מבואר שם, דאל"כ מצינו טוען טענת גנב בשומר שכר בגניבה באונס דפטור.

וכע"ז כ' התוס' עצמם לעי' דף מ"ב ע"א ובב"ק דף נ"ז ע"א דגניבה באונס אינו פטור בש"ש, וטעמם מבואר שם כיון שכל גניבה קרובה לאונס ואעפ"כ חייבתו תורה. אלא שהתוס' לעי' שם הק' ע"ז מדי רבה כאן, דלדבריו משכח"ל טוט"ג בש"ש בדעבד כדעבדי אינשי. ומכח זה כ' שם שרבה חולק על יסוד זה. וע"ע בקצוה"ח שם רס"י ש"ג שהק' כע"ז כקו' על ד' התוס' בב"ק הנ"ל, וכ' ליישב שם דאה"נ אלא שדין התוס' לחייב בגניבה באונס הוא רק בגניבה ולא בשאר אונסים, שהרי טעמם משום שגניבה קרובה לאונס ואפ"ה חייבי' רחמנא כנ"ל, ואילו אבידה קרובה לפשיעה ולא שייך האי טעמא, וד' הגמ' כאן מיירי בדריסת ארי וטריפת זאב דדמיה לאבידה ולא לגניבה. [וגם הרשב"א עצמו שאל כן כאן, וכ' ע"ז דכה"ג שטוען גניבה בעבד כדעבדי אינשי לא שייך כפל של טוט"ג אע"פ שנפטר בטענה זו, משום שבאותו שעה אינו שומר כלל ולא שנפטר בטענת גנב עש"ה. וע"ע בזה ברשב"א וברעק"א בב"ק שם].

מתנה שומר חנם להיות פטור משבועה והשואל להיות פטור מלשלם - עי' הג"א שכי' לדייק בשם ר' ברוך מריגנשברג דדוקא נקטו כן ולא נקטו בש"ח שמתנה להיות פטור מלשלם, משום דל"מ תנאי ליפטר מלשלם על פשיעה. ועי' בהג' ארץ הצבי שכי' לבאר בזה דס"ל כדי' הרמב"ם הידועים שכי' בפ"ב שכירות ה"ג שחייבים בפשיעה אפי' על קרקעות שנתמעטו משאר חיובי שומרים, משום שחיוב פושע הוא מטעם מזיק, ולכן אינו נפטר מזה מדין תנאי ע"ש. [ועי' מש"כ להלן כאן בשם הרשב"א שחיוב פשיעה אינו התחייבות עצמית, אלא התורה מחייבת כה"ג משום שזה קרוב למזיק].

וכי' שם בארץ הצבי הנ"ל להוכיח מד' התוס' למעלה דף צ"ג ע"ב ד"ה אי הכי דמהני תנאי ליפטר גם מפשיעה, וכי"פ הרמב"ם והשו"ע ע"ש. ובגליון מהרש"א מביא בשם תשו' שבות יעקב דלעולם תנאי מהני בזה, אלא שהמשנה לא מנאו משום דפשיטא דמהני תנאי כה"ג שלא נעשה שומר כלל, והחי' כאן הוא דאע"ג דנעשה שומר מהני תנאי ליפטר מפרטי החיובים. [ולפ"ז צ"ל בד' ר' ברוך צ"ל שהוא עדיין שומר רק שרוצה ליפטר מפשיעה, שהרי דין זה שפושע הוא מזיק שייך רק בשומר כדי' הש"ך הידועים (הו"ד בסמוך) ביישוב ד' הרמב"ם שם מקו' הראב"ד מדין בעליו עמו ע"ש, ועי' ברכ"ש סי' מ"ז].

רש"י ד"ה כל תנאי שיש מעשה בתחילתו תנאו בטל - "שהקדים מעשה שעליו לעשות לתנאי שהוא שואל ממנו כגון הרי מעשה זה שלך אם תעשה דבר פלוני דלא דמי לתנאי בני גד ובני ראובן אם יעברו ונתתם". ועי' רמב"ם פ"ו אישות ה"ד שכי' לפרש שצריך להקדים את התנאי להמעשה ממש, ובזה פליגי ר"מ ורבנן. והראב"ד שם חולק וכי' כרש"י. ועי' בטור סי' ל"ח שהק' ע"ז מתנאי בקידושין שהרי ל"מ תוכ"ד בקידושין וכיון שכן ל"מ תנאי לאחר המעשה כלל. ועי' מש"כ בד' רש"י בסמוך בזה. ובב"י ובב"ח שם כי' ליישב ד' הרמב"ם שמכיון שאמר כן לכתחילה ביחד ולא נמלך א"צ לזה דין חזרה תוכ"ד.

ועי' אב"מ שם שהק' על הרמב"ם מראית רש"י ממה שמשה רבינו אמר כך. ועי' בחי' הגר"ח בפ"ו אישות שכי' בזה שאמירת משה רבינו היה מעשה החלוקה בעצמה עפ"י הדיבור ולא רק הבטחה לזה.

בד"ה אפילו תימא - "ושומר לא נחית לשמירה עד דמשיך לבהמה, והאי כי משיך כבר פירש על מנת שאין לו עליו שבועה ולא שיעבד נפשיה לירד בתורת שומרין אלא למקצת ולמה שירד ירד, אבל המקדש את האשה מכי אמר לה הרי את מקודשת לי איתקדשה לה וכי אמר לה על מנת שאין לך עלי מתנה על מה שכתוב בתורה דאין אישות לחצאין". ובתוס' בכתובות דף נ"ו הק' ג"כ דמ"ש ע"מ שאין לך עלי וכו' דחשיב מתנה עמ"כ בתורה ול"א מעיקרא לא שיעבד נפשי, והביאו שם ד' רש"י כאן שמחלק בין שומרים שמתנה לפני המעשה לבין תנאי של ע"מ שאין לך עלי שמתנה אחרי שאומר הר"א מקודשת דכבר חל הקידושין. והק' התוס' שם דבעינן "תנאי קודם למעשה" כדמבואר במתני' כאן, וא"כ ע"כ גם בקידושין מיירי שהתנה לפני המעשה. וכ"ה הרמב"ן כאן.

[ועי' קו"ש בכתובות שם שכי' להעיר שמלשון התוס' שם משמע דדוקא לר"מ בענין תנאי קודם למעשה בפועל אבל לרבנן מהני תנאי אחר מעשה הקידושין, וזה כדי' הרמב"ם הנ"ל בענין הזה ולא כדי' רש"י למעלה שלדבריו כל מחלו' ר"מ ורבנן הוא במקדים תנאי לאמירת המעשה ולא למעשה עצמה].

שם - והתוס' עצמם מתרצים שם בזה ב' תירוצים: א' - דשאני התם כיון דריבתה תורה שומרים הרבה שומר חנם והשואל נושא שכר כו' יכול נמי כל אחד להיות לפי תנאו, וב' - דשאני התם דחייבתו תורה שומר שכר כל שלוקח שכר ושואל לפי שכל הנאה שלו ומשעבדים עצמם לכל הכתוב בפרשה הלכך

הערות ומראה מקומות פרק הפועלים

במקום שאין משעבדים עצמם פטורים. ואולי יל"פ גם בדי' רש"י כאן הנ"ל ע"ד תי' הב' של התוס' שם, שהרי גם רש"י הדגיש ענין זה שבשומרים אינו משעבד עצמו כ"א למקצת ולמה שירד ירד, ובקידושין שלא שייך ד"ז הו"ל מתנה עמש"כ בתורה כיון אין אישות למחצה וצל"ע.

ובריטב"א כי עוד מהלך בזה דל"א מתנה עמש"כ בתורה בכל דין שכי' בתורה, ורק בשאר כסות ועונה אמרו משום שיש ע"ז איסור בתורה "שארה כסותה ועונתה לא יגרע".

במאי בדברים - הובא בראשונים קו' הראב"ד שהק' דמכיון שהתנה בשעת מעשה למ"ל קנין. ומת' הראשונים שתנאי יכול להגביל ולבטל מעשה שעשה, אבל כאן בא להתחייב בדבר נוסף, ואין התנאי יכול לעשות כ"א ביטול הפטור אבל ל"ש להתחייב ע"י הלכות תנאים גרידא כ"א ע"י קנין. ועי' רשב"א שהוסיף בזה ששומרים מתחייבים ע"י שמקבל הנאה (שבזה אפשר להתחייב כמו שמצינו בערב בההיא הנאה וכו' וכת' ר"י כאן שיש הנאה), ש"ש הואילו ונהנה מהנה ושואל ע"י כל הנאה שלו.

והוסיף עוד שם דש"ח חייב בפשיעה אע"פ שאין לו הנאה, משום שפושע קרוב למזיק ואי"ז משום התחייבות ע"ש. ולמעלה הבאנו יסוד זה בשם הרמב"ם בפ"ב שכירות ה"ג לענין שטרות וקרקעות שיש בהם חיוב בפשיעה משום שפשיעה מטעם מזיק.

[ובודאי שאין הכוונה שחייב מדין מזיק דב"ק, שהרי הראב"ד שם הק' דמ"ש מדין פשיעה בבעלים שפטור, ומת' הש"ך בסי' ס"ו ס"ק קכ"ו (הו"ד לעי') שבבעלים אינו שומר כלל משא"כ בשטו"ק שהוא שומר אלא שפטור מתשלומין, ולכן כי הרמב"ם שפטור עשו"ק הוא רק בחיובים של התחייבות בעלמא, אבל מה שחייבתו תורה משום שזה קרוב למזיק סברא הוא דחייב. וצל"ע בזה שם.]